

Възможности за по-ефективна териториално урбанистична структура в развиващите се региони и пазари в България.

Камен Петров

This article is dedicated about the state of developing regions and markets in bulgaria and the possibilities of their potential. the displayed is new approach for forming on urban structure on cities and villages as a result of the changed demographic structure of the population and the changed socio-economic picture. this article describe theoretical model and are discuss structuring of cities and settlements done based on made description of the processes, and by offer different approaches to solving the problems of developing regions and markets in bulgaria. on the other hand, in recent years for bulgaria is becoming harder to seek opportunities for socio-economic development .therefore crucial for the country in the medium term is to develop optimal territorial and urban in bulgaria. with this article are made the conclusions, recommendations and analisis made on the trends at regions and localities.

keywords: development, region, market, economy, territory and modeling.

ВЪВЕДЕНИЕ.

В периода до 2020 г. се очаква регионите в ЕС да се справят със сериозните последици от финансовата и икономическата криза и да продължат да прилагат политиката на сближаване и намаляване на икономическите, социалните и териториалните неравенства, като изпълняват целите на стратегията „Европа 2020“. Европейските и респективно българските региони са изправени пред четири сериозни предизвикателства – глобализацията, демографския упадък, климатичните промени, енергийната зависимост, които в определени моменти се превръщат и в реални заплахи. В тази посока големите възможности за изтеглящо развитие се полага на градовете, които са основните центрове на растеж и конкурентоспособност, градските територии и динамиката в тяхното развитие заслужават особено внимание. Градовете генерират не само растеж и просперитет за своите жители, но формират и зони с високо равнище на безработица, социално разслоение, слаборазвита инфраструктура, занемарена физическа среда, екологични проблеми и изостаналост. Те на практика са развиващи се пазари. Възможностите на градската среда да се адаптира към промени и предизвикателства и да осигурява благоприятни условия за живот и работа са основно в нуждата от инвестиции в сферата на екологията образованието, здравеопазването, културата, транспортната и комуникационната инфраструктура. Затова от изключително важно значение за страната е в средносрочен план да развием оптимално териториалната и урбанистична структура на населените места в България и да очертаем кои са основните пазари в нашата страна. Това кореспондира с все по-усиленото търсене на възможности за социално-икономическо развитие, което възможно най-бързо да ни изравни с останалите страни членки на Европейския съюз. В тази посока българският икономически и политически елит постепенно дефинира необходимостта от извеждането на регионалната политика като същински национален приоритет. Важно условие за извеждането на политиките за регионално развитие и избора на ефективен модел на териториално-урбанистична структура и ясни основни пазари, които да съчетават териториалната структура на трите основни типа територии (природни неурбанизирани, периферни слабо урбанизирани и централни силно урбанизирани) в интегрирана система за управление. Така се налага върху националната територия на България да се осъществят серия от въздействия, които да спомогнат за структурирането на работещ модел на социално-икономическо развитие.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В условията на реално членство на България в Европейския съюз се създават условия за изграждане на нов модел на териториална структура на селищата и територията, която да бъде обърната навън към съседите ни и същевременно да задава ориентирите на една устойчиво градско развитие и съсредоточие. Реализацията на подобен модел следва да се базира на определянето на йерархичната система от градове – центрове, простиращи влиянието си върху различни по големина териториални ареали и със жизнено важно значение за устойчивото развитие на съответния регион и респективно националната територия. Трябва да се допусне и възможността тези регионални центрове да оказват влияние в трансграничен контекст или отвъд българската граница. Основния проблем при реализацията на нова урбанистична структура е свързан с установените неблагоприятни тенденции в демографското състояние на страната – ежегодно намаляване на населението. В голяма степен тези продължаващи негативни тенденции в развитието на демографските процеси довеждат до големи промени във възрастовата структура на населението и основно на неговото застаряване. Върху коефициента на възрастова зависимост влияе все повече увеличаващият се дял на възрастното население на 65 и повече години. Най-високи стойности този показател има в Северозападния район - 56%, където областите Видин и Монтана са водещи за страната - съответно с 58,6 и 58,1%.[1] Намаляването на населението на възраст от 15 до 65 години е резултат както за неговото естествено движение, така и на емиграцията от страната. Възпроизводството на населението в този възрастов интервал се ограничава и от намалението на населението до 15 години. Това от своя страна налага в страната да се мисли за модел на урбанистично развитие, който в периода 2012-2025 г. да се осъществят серии от политики за регионално развитие, които да спомогнат да бъдат намалени негативната тенденции в намаляване на населението и евентуално да се създадат условия за неговото нарастване в периода 2025-2050 г. В контекста на демографското състояние на страната най-реалистичен урбанистичния модел може да се изгради на базата на 7-те най-големи български градове(София, Пловдив, Варна, Бургас, Стара Загора, Русе и Плевен), както и на повишаване на ролята на градовете Хасково, Сливен, Благоевград, Велико Търново и евентуално Видин и Силистра, които могат да имат ролята на изтеглящи центрове за разтеж. Посочените градове могат да имат роля като големи градове-центрове с национално значение, които да оказват изтеглящо значение за прилежащите им райони, както и да изграждат агломерационни връзки с останалите средни градове центрове с регионално значение в съответната територия на областите. Предвид на това, че в България основния въпрос свързан с развитието на населените места е създаването на надежни инфраструктурни връзки може да се приеме, че политиката за регионално развитие трябва да се опира на конкретен урбанистичен модел със своята философия и инфраструктурна изграденост. В тази посока се налага и допълнителното профилиране на малките градове и селата с микрорегионално значение за отделните територии на общини или група от общини като сателитни селища или агломерационни ареали около големите градове. Това налага в страната в периода 2013-2017 г. да се изгради на практика второто ниво на управление. То трябва да се опира на реалната децентрализация на държавното управление и даване на повече компетенции на регионите по отношение на разрешаването на специфичните им потребности и проблеми. Това е особено актуално в посока на привличане на инвестиции и въвеждането на фискална децентрализация на общините като възможност за създаване на предпоставки на средните и малките градове с общинско и регионално значение да имат възможност за целенасочено израстване и развитие, в

контекста на по-ефективното управление на публичния сектор и насърчаване на предприемачеството и социално-икономическото развитие.[2]

При разглеждането на урбанистичната структура на страната и при един анализ в сравнителен план на населените места на националната територия не можем да не констатираме, че мрежата е сравнително равномерно развита. Проблем обаче, че реалното взаимодействие между отледните региони е на сравнително ниско ниво. Фактически не се използват рационално възможностите за между общинско или между областно взаимодействие свързано с регионалното развитие или изпълнението на средни или големи инфраструктурни проекти. Могат да се изтъкнат много причини за това, но най-общата може да бъде приета, че неравномерно развитата мрежа от големи градове - опорни центрове на регионалното развитие, действат центробежно като привличат или съсредоточават в себе си значителна част от социално-икономическия елит на обществото и фактически не осъществяват ролята на двигател за регионалното развитие на цялата им прилежаща територия. Може да се подчертае, че струпването на населението в големите центрове в голяма степен изправя урбанистичното развитие на 7-те големи града и създава проблеми в пространството им развитие. Това пък от своя страна води до задълбочаване на регионалните различия, което пряко кореспондира върху социално-икономическото развитие на градовете и селищата в условията на пазарна икономика. Фактически около 70% от населението е съсредоточено в 30 от общо 264 общини с население между 25 000 и 99 999 жители и 9 общини с население над 100 000 жители (между които е и София с над 1.200 000). Но фактически неговият стандарт и комфорт в начина му на живот не може да се сравни със средно европейския. Основно общините с население над 100 000 души тези показатели могат се доближат до средните за Европейския съюз. Останалите 225 общини имат население под 25 000, което представлява 30% от общото за страната и показателите им за жизнен стандарт са далеч от желаните. Изоставаме и по коефициента на икономическа активност. Той е най-висок в Югозападния район (56,3%), където за област София той е 56,0%. В Северозападния район е регистрирана най-ниската му стойност - 38,2%. През 2012 г. средногодишният брой на заетите в страната е с коефициентът на заетост - 40,4%. Районите за планиране се характеризират с високо равнище на безработица, въпреки че от 2000 г. насам се забелязва тенденция на непрекъснато намаление. [3]

Допълнително настоящата селищна мрежа в голяма степен поражда проблеми от типа "център-периферия" и обуславя наличието на големи вътрешнорегионални различия (между областите и общините в районите за планиране). За преодоляването на тези дефицити е необходимо да се изготвят общи между областни или между общински програми за развитие, които да получават от специален национален фонд за развитието на инфраструктурата или да бъдат заложили около 1 млрд. евро в Оперативна програма "Регионално развитие" за регионална интеграция и укрепване на регионалната инфраструктура. Такива проекти могат да бъдат свързани с проблемите на отпадъците, пътищата, общите водни източници, природните ресурси и привличането на инвестициите[4].

Съществена необходимост е новата териториална и урбанистична структура да бъде съобразена с развитието на информационните и комуникационни технологии (ИКТ). Това е нов значим момент за развитието на регионите в България. В голяма степен в тази посока през следващите 10 години, ще настъпят съществени промени и изменения, които фактически ще позволят страната да се структурира в съвсем различна информационна среда. Информационните технологии предлагат нови възможности за фирмите и регионите и са важен фактор за регионална конкурентоспособност, влияещ върху скоростта на промените в регионите и териториалното разпределение на икономическата активност на населението.

Интернет пазарът в България бележи стабилен ръст през периода 2007-2012 г. Въпреки това основният извод, който може да се направи, е че всички райони в страната значително изостават по технологичен потенциал за растеж, по подготвеност за използване и по използване на информационните и комуникационни технологии. Преодоляването на изостаналостта по отношение на технологичното развитие, икономиката на знанието и информационното общество е от решаващо значение за развитието на регионалните икономики през следващите години. Необходими са целенасочени усилия от страна на държавата и бизнеса.[5]

Съществено значение за регионалното развитие е подновяването и развитието на инфраструктурата. В голяма степен урбанистичната структура и пространственото развитие на регионите в България се определят от нивото на изградеността на транспортната инфраструктура. През 2012 г. средната гъстота на пътната мрежа в страната е 0,37 км/ км², това е ниво по-ниско от средното за страните от Европейския съюз – 0,51 км/км². Традиционно с най-ниска гъстота на пътна мрежа са Северозападният и Югоизточният райони за планиране. Нисък е делът на мрежата от магистрала и първокласни пътища, което затруднява повишаването на транзитния трафик и вътрешно-регионалните връзки. Голям дефицит е лошото състояние на железопътния транспорт, летищната инфраструктура и околновръстните пътища почти във всички населени места в страната. В голяма степен в териториалното разпределение на пътищата от висок ранг е от решаващо значение за мобилността на населението и транспортната достъпност до услуги от високо качество. Например при реновирането на пътят Шумен - Силистра и превръщането му в 4-лентов скоростен път един цял регион, ще получи възможност да засили социално-икономическото си развитие, още повече че и жп. линията в същото направление трябва да се електрифицира и се увеличи поне десетократно нейните възможности за превоз на товари и хора. Необходимо условие за развитието на Северна България е да се изградят поне 4 скоростни пътя, като Русе-Дулово- Добрич-Варна, Русе-Силистра-Дулово-Шумен, Русе-Бяла-Велико Търново и Ловеч-Плевен-Монтана-Видин.[6]

Необходимо е първокласните и скоростни пътища в страната да се изградят на територията на Северна България, защото покритието на националната територия с пътища от висок клас е неравномерно - направленията изток-запад са по-силно развити, отколкото направленията север-юг, като е влошено обслужването на периферните територии. Това териториално развитие на пътната мрежа определя и възможностите за транспортен достъп на населението до центровете, предлагащи определен тип услуги (здравни, образователни, културни и др.). В Южна България над 80% от населението има достъп да тези услуги в рамките на 90 минути, като за Югозападния район стойностите са над 90%, докато в Северна България достъпът е по-затруднен, като само 60% от населението на Северозападния район за планиране има този достъп в рамките на 90 минути. Необходимо е перспективно се изградят автомагистралите „Хемус“ и „Черно море“, да се модернизира жп. линиите в Северна България и се подходи интегрирано към пристанищата на река Дунав. Примерно важните и основни железопътни гари в Северна България да са свързани с пристанища на река Дунав. Приоритетно трябва да се мисли в периода 2012-2020 г. и върху изграждането на трети мост на река Дунав при Силистра. Възстановяването на икономиката на страните от пост съветското пространство неминуемо, ще доведе до засилена интеграция на Североизточна България с Румъния, Молдова, Полша и Украйна. Затова е добре предварително да се подготвим за възможността нашите региони успешно да се впишат в общоевропейската политика за регионално развитие и насърчаване на търговския обмен с тази част на Югоизточна Европа.[7]

В съответствие с редица общеевропейски политики за устойчиво пространствено развитие на Европейския континент българската политика за регионално развитие следва да се интегрира тясно с териториално-устройствената политика. В принципите и подходите за устройство на територията се съдържат важни изводи и отплавни насоки за политиката на регионално развитие. Трябва да се постигне съгласуване на целите на устройство на територията с целите на регионалното развитие и общото социално-икономическо развитие. Това налага от своя страна в рамките на националното пространство да се изградят поне 8 регионални икономически зони, които да бъдат двигателя на българската икономика. След внимателен анализ за социално-икономическото развитие на регионите в България, считам че около град Лом, град Плевен, агломерацията Горна Оряховица-Велико Търново, град Русе, в направление град Силистра - Дулово, в направление Добрич -Варна в Северна България от страна на държавата трябва да се предприемат на законодателни решения за създаване на условия за насърчаване на инвестициите в тези региони с целя тяхното изтеглящо развитие. В Южна България подобни райони могат да бъдат Тополовград- Свиленград, територията в направление Ямбол-Сливен, изграждането на агломерация между Стара Загора и Казанлък, Пловдив-Асеновград-Първомай, Димитровград-Хасково, Гоце Делчев-Хаджидимово, Дупница-Кюстендил и Петрич-Сандански. Това от своя страна, ще доведе до осигуряването на устойчивост на селищната мрежа и изграждането на качествена селищна среда, гарантираща благоприятно социално-икономическо и екологическо развитие и достоен жизнен стандарт и съществуване. Силните мерки от страна на държавата трябва да бъде една от приоритетните задачи пред политиките на регионално развитие и териториално устройство. Държавната политика за устройство на територията трябва да създаде предпоставки за успешно и балансирано социално-икономическо развитие на страната, като моделира подходяща териториална структура. С тази териториална основа следва да се съобразяват секторните политики. Например една малка община като Дулово има възможност от нейното кръстопътно местоположение и наличието на огромен аграрен потенциал има възможност да се превърне в център на хранително-вкусовата и преработваща промишленост. В този относително малък град може да се развие и химическата промишленост и същевременно да бъде логистичен център за трите области Добричка, Силистренска и Русенска. Подобен пример може да се даде и с ролята на град като Бяла (Русенско), град Троян, град Ботевград и други. Несъмнено трябва да се отбележи, че важна функция на териториалноустройственото планиране е функцията му да координира секторните политики и дейности, които от своя страна оказват силно въздействие върху територията. Като цяло икономическите, финансовите и социалните политики могат да бъдат по-ефикасни, ако от самото начало се държи сметка за структурата и за различните условия на територията. Това означава градовете в България да имат ясна визия за настояще и бъдеще и да извеждат позитивите не само от територията, а и от възможностите за локацията, демографския потенциал и създадения бизнес климат. [8]

От тази позиция може да се действа за преодоляване на териториалните различия, диспропорции и неблагоприятия. По първото направление в централните райони е необходимо да бъдат прецизно избрани урбанистични ареали за концентриране на социално-икономически активности в съответствие с обективно определени механизми за опериране на пазарната икономика (Европолиси и национални центрове за растеж и развитие). Тази стратегия изисква подкрепа за развитието на европейските функции на София, подкрепа за развитието на големи градове – центрове от национално и регионално значение, генериращи растеж и високо ниво на социално-културни функции. По второто направление в периферните

райони без наличие на големи градове е необходимо стимулирането на налични средни или малките градове чрез целенасочена държавна политика, за да могат те чрез своето ускорено развитие да компенсират липсата на големи градове и да окажат благотворно влияние на околната изостанала селска територия. Тази стратегия е насочена към стимулиране на средни и малките градове в периферните изоставящи части от територията на страната. Тези градове могат да изиграят ролята на двигатели на общото регионално развитие и да компенсират отсъствието на големи градове. Стимулирането може да се осъществи чрез различни стимули и механизми, които са по възможностите на държавата дори в настоящия труден период – преференции, облекчения, включване в международни програми, проекти и др. [9]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В България към края на 2012 година е настъпила трансформация относно изградена нова и променена урбанистична структура на населените места в страната, която е в резултат от сложните социално-икономически промени настъпили в страната в периода 1990-2012 г. Резултатът от тези промени изправя страната пред нови предизвикателства и разбира се възможности. Положителната промяна в България за мен е свързана с генериране на собствени ресурси и програми и целенасочени мерки за регионално развитие. Необходимо е ясен ангажимент и от страна на държавното управление за изграждане на второто ниво на управление и на практика реализиране на политики, които да водят до устойчиво развитие на територията и урбанистичното развитие на българските селища.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1]. Докова, С. К. Петров Геодемография, изд. Авангард Прима 2012 г.
- [2]. Петров, К. Урбанистика и градско планиране. Изд. Авангард Прима 2010 5-26 с.
- [3]. Национална стратегия за регионално развитие на Р. България в периода 2012-2020 г.
- [4]. Докова, С. К. Петров Геодемография, изд. Стопанство. 2012 г. Стр.120-240
- [5]. Петров, К. Геоикономическа насоченост на районите за планиране. Изд. Авангард Прима 08г.
- [6.] Карастоянов, Ст. П. Славейков, Портрет на регионите. Изд. Евростат, акт.. издание 2010 г.
- [7]. Национална стратегия за регионално развитие на Р. България в периода 2012-2020 г.
- [8]. Петров, К. Устойчиво развитие на регионите. Изд. Авангард Прима 2012 г.
- [9]. Петров, К. Геоикономически анализи. Изд. Авангард Прима 2009

За контакти:

Гл.ас. д-р Камен Петров –УНСС, катедра Публична администрация и регионално развитие факултет „Управление и администрация“ e-mail petrovk@abv.bg

Докладът е рецензиран.